

# מפעולות ועד הלשון

יוסף ריבלין

## פעולתו של דוד ילין בלשון ובועד הלשון

זה יותר מיובל שנים עומד דוד ילין על משמר השפה העברית באמונה כסופר, כחוקר וכאחד הראשונים בזמן ובמעלה בועד הלשון העברית. על סגנונו המיוחד של דוד ילין כבר עמדו לפני עשרות שנים מבקרי הסגנון העברי, כמעט עם ראשית הופעתו על בימת הספרות העברית. כבר אז הרגישו שסגנון עברי חדש הולך ונוצר בארץ-ישראל. המליצה הקלה והנאה ושפע החיים היו חותמיו. ואכן בסגנונו של דוד ילין הגיע הסגנון הארץ-ישראלי לידי שלמות. ראשונים לו היו חכמי הספרדים במליצותיהם המיוחדות במינן וברוח ההומור שנתברכו בו. רבי יעקב ספיר, בעל "אבן-ספיר" הניח יסודותיו במדה ידועה בספרו "אבן-ספיר", בשאלו מאותה "מליצה" חיה הרבה מגנוניה. "הלבנון" "יהודה וירושלים", "החבצלת", "לוחי א"י" ו"ירושלים" וסופריהם הר"י בר"ל, הר"מ סלומון, הר"י ריבלין, הר"ד פרומקין ורא"י לונץ פתחו פתוחיו גם במקצוע הפובליציסטיקה וגם בספרות היפה והמדע. בהשפעתם הגדולה של רבי יחיאל מיכל פינס וגיסו רבי זאב יעבץ הוצבו דלתותיו והוכנס בו הדיוק והיופי שבסגנון חכמי הגולה, ואולם ילין וחבריו כרבי יצחק יחזקאל יהודה, אחיו הפרופ' אברהם שלום יהודה ורבי יוסף מיוחס, שתו עליו עוד לווית חן מהסגנון הערבי, שהיו אמונים עליו מראשית ילדותם ולמדוהו משחר נעוריהם. ואולם אם בסגנונו של ר' יצחק יחזקאל יהודה עוד מרגשים חבלי הביטוי וההתאבקות הקשה לעתים קרובות — אם גם שההפסד יוצא בשכר "אבני מסע" נכבדות, שהוא מכניס לשפה, ענין שטרם עמדו עליו — הנה קיבל סגנון זה בכתביו של דוד ילין את השלמות הנאה. סימניו הם: מליצה, לא גבובי מליצה והארכת דברים שלא לצורך, ושפע החיים הנובע מתוכו. מצטיין הוא בבחירתו הרבה, ולפעמים מרחף עליו אותו ההומור הקל, מורשה מאותו הסגנון הספרדי, שהמשיך את קיומו עד לדורות האחרונים בספרי "חכמי הספרדים". כזה הוא סגנונו כבר בפיליטוניו היפים שנתפרסמו ב"המליץ" בזמנם ושלא אבד מחנם עד היום הזה, וכזה הוא

בתרגומו הנאים מ"אלף לילה ולילה"<sup>1</sup>. ואם סגנונו של בן-יהודה, שבקש לפרוץ כל גדר לשם תחית השפה במלוא המובן, לא העמיד תלמידים, אם לא נביא בחשבון את העתונות הירושלמית כ"חרות" לפני המלחמה ואת סגנון "בן אב"י" הרי סגנונו של ילין נמשך בכה או בכה גם ביצירות של רבים מתלמידיו, ביחוד אלה מבני הארץ והמזרח.

כחוקר הקדיש דוד ילין את כל כשרונו לשפה העברית. יש בחקירותיו מיוחדות מלכתחלה ללשון כמו "הפעל — נפעל בעברית וארמית"<sup>2</sup>. "המבטא והכתיב", הרצאה בועד הלשון שעוררה בזמנה ויכוחים חשובים, "הוראות נשכחות לשרשים עבריים" "הימים" ועוד. ואולם לא רק במאמריו המוקדשים ללשון עוסק הוא בלשון, כי אם בכל מקצועות החקירה שבהם עסק, סובב הולך הכל בעיקר מסביב לשפה. גם בחקירותיו בשירת ימי הביניים ו"בתנ"ך", שני מקצועות, שתרם בהם דוד ילין תרומה נכבדה למדע העברי, גם בהם — אם לא נביא בחשבון את "הוצאת שלשת חלקי שירי רבי טדרוס אבו אל עאפיה", גן המשלים והחידות ושירי משוררים שונים שפרסם — עוסק הוא בעיקר בחקירת "הצורה", אם הפיזית ואם הדקדוקית, ו"פרוש המלה". "ההסטוריה" מעסיקה אותו רק במקצת מן המקצת. ו"הרעיון" הוא בא על-פיה הרוב כתוצאה מן הצורה והפרוש, באופן שנוכל לאמר בצדק שבחקירתו הוא "בעל מלאכה אחת". בעל מלאכת הלשון העברית הוא, אם ב"חקרי מקרא", שהוציא לספר איוב ובשעה זו גם לספר ישעיה, "הצמיד השלם בתנ"ך". ובעל מלאכה אחת כזה הוא בחקירותיו בשירת ימי הביניים. "מליצת ישמעאל בספרות ישראל" שפרסם כבר ב"השלח" של אחד-העם, "השגת תלמידי מנחם בן-סרוק", "שירים חדשים לר' שמואל הנגיד", "שלמה בן גבירול בתור פיתן", ואפילו כשהוא עוסק ב"שלמה בן גבירול האיש והמשורר" ו"משה בן עזרא ושירתו", הוא נתפס מיד לצורות, למשקלים ולביאור. עד כאן במה שנוגע להלכה, ואולם כמו כן רב פעלו של דוד ילין ללשון גם בהם "הרעיון" צמוד של הצורה והפירוש ומייסד עליהם. למעשה כמורה וכאיש ועד הלשון.

דוד ילין היה ביחד עם בן-יהודה בשעה שנעשה הצעד הראשון להכניס את השפה העברית כשפה חיה בבית-הספר של כ"ח בירושלים, או בהנהלתו של נסים בכר. ועם בן-יהודה יחד סדר את ספר הלמוד הראשון, את "מקרא לילדי ישראל", ואחרי כן לבדו את הספר "מקרא לנערי ישראל"<sup>3</sup>. אחרי שנים

1 השוה מאמרי, בית מדרשה של ירושלים.

2 The Hippa'el-Niff'al conjugation in Hebrew and Aramaic, and the Assimilation

of ת in the Hitpa'el conjugation

3 ראה מאמרי, ספרי הלמוד הראשונים של דוד ילין (הד-החנוך שנה יג גליון ח-ט). דרבו

של דוד ילין בחנוך העברי, "החנוך" שנת תרצ"ט חוברת ד.

הוא מחבר את ספרי הלמוד „לפי הטף“, ספרי למוד שנתחברו ביחוד לשמה של הוראת השפה העברית כשפה חיה, ושהשפיעו בזמנם הרבה על החיאת השפה בפי התינוקות. כמו כן היה ראש לשלשת מיסדי „גן הילדים העברי הראשון בירושלים“ (עם ישעיה פרס ואריה לוי). במשך כל שלשלת השנים הנמשכת מאז לא זו מבית הספר העברי. ואם אמנם היה בן-יהודה סמל להחיאת השפה העברית, וביתו הראשון לדבר בה, הנה היה ילין, שביתו היה שני לקבלת עול הדיבור העברי, לסמל הדיבור העברי הנאה, והדוגמה לשפה היפה. הוא היה במיסדי „הסדרות המורים העברים“, שהציגה לה בראשיתה לראש מטרותיה את הפיכת השפה העברית לשפה חיה, והיה גם ראשה בשנות קיומה הראשונות. ואם הגענו לידי הכרה, שאלולא המורה העברי ובית-ספרו, לא היתה שפתנו שבה לתחיה, ורק מפי עוללים נוסדה, הרי חיבים להודות, שילין נטל בזה חלק בראש; כמורה לתינוקות בבתי הספר העממיים בראשונה וכמורה המורים בבית המדרש למורים.

וכאן הוא המקום לציין את פעולתו בעיקר בועד הלשון — שכיום דוד ילין הוא — לאריכות ימים — שיור מאותו מספר אנשים אנשי מדות שחברו להם יחד לפני חמשים שנה ויסדו את ועד הלשון. הצעיר בהם היה אה, ואולם כבר בימים ההם הוזה אגף מיוחד בועד הלשון. בועד הלשון נוצרו כבר בראשית ימיו שני אגפים, אגף המשמרים ואגף המחדשים בכל התנאים. בראש האגף המשמר עמד רבי יחיאל מיכל פינס ז"ל. אמנם הוא בעצמו נמנה על המחדשים „עוד בהיותו בחוץ לארץ“, ואולם הוא נקט בדרך „לחדש מלים עד כמה שאפשר מאוצר הלשון עצמה או למצער ברוח הלשון הזאת עצמה“. הוא היה אומר: „הגדולה שבמעלות למלה חדשה אם איננה חדשה“. ובמקום שיש הכרח לחדש יש „לשים לב, כי תעשינה המלות האלה על האבנים של השפה העברית ותשקלנה במשקליו לבל תשבתנה את הרמניתה ולא תעוינה את פניה“. „ואולם גם המשקלים העברים עצמם נתנו לברכה, ויש בהם שמעוטים יפה ורובים קשה“. „המלים השמיות אם גם זרות, אם רק משקל עברי להן“ באות במדרגה שניה, אחרי החפוש באוצרות השפה. ורק במדרגה שלישית באות „המלים התלמודיות, שאין להן משקל עברי, אלא שדשו בהן רבים“, „המעלה הפחותה שבפחותה היא למלות השפה הזרות, שאין משקל עברי להן, שנתקבלו בכל הלשונות“. בענין הרכבה היה מצד אחד מתנגד לשמות המרכבים „מטעם קשי הנטיה שבמרכבים“, אך מצד שני היה בעד הרכבה שלמה שאין חלקיה נכרים. אהבת הדיוק של המושג הביאתו לידי חדושים בעיקר בשדה המדעי, כגון בספר הכח. מתוך זה חדש גם בנין בעברית על משקל „תפאעל הערבי, הוא בנין התפועל להוראת פעולת הגומלין<sup>1</sup>. על דגלו של הריימ פינס חנה הרא"מ לונץ, גם הוא תלמיד חכם מצוין.

1 הגדרות בענין דרך פינס בלשון לקוחות ממאמרו של דוד ילין, רבי יחיאל מיכל פינס

ד"ר מזיא אומר עליו ש"איננו מהמחדשים הנלהבים להרחבת השפה" הוא חלק חשוב מהכח המשמר בועד הלשון<sup>2</sup>. הוא לא נתפס לחדושו של בן-יהודה "אם אמנם, כי גם הוא, — כעדות בן-יהודה — חידש איזה מלים<sup>3</sup>. כנגד הרי"מ פינס החזיק בן-יהודה בשיטה לחדש מלים עד כמה שאפשר, בכל מחיר שהוא, אם רק תבוא על ידן הרחבה ללשון. התנגדותו לשימוש במלים זרות הביאתו עד לידי אבסורדים. הוא חדש, מבלי לבדוק הרבה, לפעמים חדושים, ששמו את ועד הלשון לקלסה לא רק בפי סופרי וחכמי חוץ לארץ, כי אם גם בפי חבריו שבארץ. על צבאו נמנה במדה ידועה הד"ר אהרן מזיא, מצד אחד תלמיד חכם בקי בחדרי התורה וחושף צפונות, ומצד שני נתפס גם לחדושים מעין אלה של בן-יהודה. כזה היה מראה ועד הלשון בעת ההיא. ובמצב כזה תפס כבר אז דוד ילין, הצעיר בחבריו, מקום מכובד מאד. כבר אז היה בועד-הלשון הוא הצעיר מעין "תלפיות" ששתי הפיות נשואות אליהם משתי בחינות. האחת ידיעותיו המרובות בשפה הערבית ובדקדוקה, אשר לדעת הכל היתה היא מקור נאמן לפתרון כמה שאלות באוצר מליה — לפי אמונת בן-יהודה "באמונה שלמה שעם כל אלפי שרשיה, שאין להם "אחים" בשפתנו העברית, עלינו להתחשב כעם שרשים עברים טהורים<sup>4</sup>. ידיעותיו אלו שמו אותו למכריע בשאלות כאלה ולפוסק אחרון. ומצד אחר היו ידיעותיו בדקדוק העברי על יסודות הדקדוק הערבי לגורם חשוב בשאלות כאלה. ועל כל אלה עמד לו טעמו הטוב וחושו הטבעי בעניני לשון. וככה היה ילין, שאגב השפיעה עליו לא מעט שיטת מורו וחוננו הרי"מ פינס, אחד הפוסקים הראשונים, וברבות הימים גם פוסק ראשון בכל מה שנוגע לצורות המלים ולגזרתן. ידוע הוא דוד ילין בעיקר בעמדתו המיוחדת בענין הכתיב החסר, שלא חדל מללחום את מלחמתו עד הימים האחרונים, וכמו כן בדרישתו לשפור המבטא באותיות חטע"ק על טהרת הלשון העברית. בשתים מהן, באותיות ח"ע, שהיה לסמל הדיוק במבטאן, נצח במדה מרובה. הוא עורר גם את שאלת בנין הפֶּעַל, שאם אמנם עודנו שמור רק בהלכה, הנהו ראוי לתשומת לב בשעת הישיבה על אבני השפה.

זכה ילין, משיירי אבות הלשון הראשונים, להמשיך את עבודתו גם בתור הזהב השני לחיי ועד הלשון בתקופתו של חיים נחמן ביאליק ז"ל, ואף לעמוד זה כשתי עשרות שנים כנשיא בראש ועד הלשון, ואנחנו תפילה שיתהלך בתוכנו ויילך לפנינו עוד כהנה וכהנה, כחטיבה מיוחדת בבנין הלשון העברית.

<sup>1</sup>ל ופעולתו בלשון ובועד הלשון". 2 חיי אבי לחנה לונץ עמ' 39—40.

<sup>3</sup> שם עמ' 35, השה גם מאמרי "עתונותו של אברהם משה לונץ וקובציו" קובץ מאמרי

דברי ימי העתונות בארץ ישראל כרך ב.

<sup>4</sup> ראה מאמרו של דוד ילין על בן יהודה 2. Journal of the Pales. Orient. Soc.